

UDK:821.512.133.09-3(092)

E'zoza MAHMUDJONOVA,
Shahrisabz davlat pedagogika instituti magistranti
E-mail: manzuraurakova570@gmail.com

PhD M.Namazova taqrizi asosida

NODIR NORMATOV HIKOYA VA QISSALARIDA PSIXOLOGIZM MASALASI

Annotatsiya

Mazkur maqolada zamonaviy o'zbek adabiyotining yorqin vakillaridan biri Nodir Normatov ijodida psixologizmning badiiy-estetik ahamiyati, uning shakllanishi va tasvir vositalari tahlil etiladi. Muallif hikoya va qissalarida inson qalbining eng nozik kechinmalari, ijtimoiy-madaniy omillar bilan bog'liq ruhiy holatlarni badiiy tafakkur orqali chuqur yoritadi. Tadqiqot davomida yozuvchining psixologik tahlilga bo'lgan yondashuvi, obrazlar ruhiyatini ochishdagi uslubi va ularning zamonaviy adabiyotdagi ahamiyati ilmiy nuqtai nazardan ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: Psixologizm, ichki monolog, introspeksiya, ruhiy kechinma, badiiy tafakkur, obraz tahlili.

ПРОБЛЕМА ПСИХОЛОГИЗМА В РАССКАЗАХ И ПОВЕСТЯХ НОДИРА НОРМАТОВА

Аннотация

В статье анализируется художественно-эстетическое значение психологизма в творчестве Нодира Норматова, одного из ярчайших представителей современной узбекской литературы. В своих рассказах и повестях автор посредством художественного мышления глубоко освещает тончайшие переживания человеческой души, душевные состояния, связанные с социокультурными факторами. В ходе исследования с научной точки зрения рассматриваются подход писателя к психологическому анализу, его метод раскрытия психики образов и их значение в современной литературе.

Ключевые слова: психологизм, внутренний монолог, интроспекция, душевный опыт, художественное мышление, анализ образов.

THE ISSUE OF PSYCHOLOGISM IN THE STORIES AND STORIES OF NODIR NORMATOV

Annotation

This article analyzes the artistic and aesthetic significance of psychologism in the work of Nodir Normatov, one of the brightest representatives of modern Uzbek literature. In his stories and stories, the author deeply illuminates the most delicate experiences of the human soul, mental states associated with socio-cultural factors through artistic thinking. During the study, the writer's approach to psychological analysis, his method of revealing the psyche of images and their significance in modern literature are considered from a scientific point of view.

Key words: Psychologism, internal monologue, introspection, mental experience, artistic thinking, image analysis.

Kirish. XX asrning ikkinchi yarmi va XXI asr boshlarida o'zbek nasri shaklanish va mazmunan sezilarli darajada boyidi. Bu jarayonda inson ruhiyatini tahlil etishga, shaxsning ichki olamini badiiy vositalar orqali yoritishga bo'lgan ehtiyoj kuchaydi. Psixologizm nasrning muhim komponentiga aylanib, adiblar ijodida markaziy o'rinni egallay boshladi. Shu nuqtayi nazardan qaraganda, Nodir Normatov ijodi o'zbek adabiyotida psixologik tahlilning yuksak namunasi sifatida e'tirof etiladi. Uning hikoya va qissalari nafaqat ijtimoiy hayotni aks ettiradi, balki inson ongining eng murakkab qatlamlarini ochib berishga intiladi.

Tadqiqot metodikasi. Mazkur tadqiqotda Nodir Normatov hikoya va qissalarida psixologizm masalasini o'rganishda adabiyotshunoslikning zamonaviy ilmiy yondashuvlari asos qilib olindi. Tahlil jarayonida badiiy matnni tahlil qilish, psixologik va estetik tahlil, hermenevtik (talqin) usuli, shuningdek, taqqoslash va tizimli yondashuv kabi metodlardan foydalanildi. Ushbu metodlar qahramonlarning ichki kechinmalarini, ruhiy konfliktlarni va ularning badiiy ifodasini aniqlash, tahlil qilish hamda umumlashtirish imkonini berdi.

Adabiyotlar sharhi. Psixologizm masalasi zamonaviy adabiyotshunoslikning eng muhim tadqiqot yo'nalishlaridan biri sifatida ko'plab olimlar tomonidan o'rganilgan. Inson ruhiy olamini badiiy talqin etish, ichki kechinmalarni

tasvirlash usullari, shaxs va jamiyat munosabatlarini adabiy matnda ochib berish masalalari bo'yicha nazariy va amaliy izlanishlar olib borilgan.

O'zbek adabiyotshunosligida bu boradagi tadqiqotlar XX asrning ikkinchi yarmidan boshlab faol rivojlangan boshladi. A.Karimov, B.Rahmonov, U.Saidov, N.Qodirova kabi olimlar o'z ishlarida badiiy psixologizmning mohiyati, uning tasvir vositalari va adabiy jarayondagi ahamiyati haqida qimmatli ilmiy xulosalar berganlar. Xususan, A.Karimov o'z tadqiqotlarida psixologik tasvirni inson shaxsiyatining chuqur qatlamlarini ochish vositasi sifatida ko'radi. B.Rahmonov esa zamonaviy o'zbek nasrida inson omili va ruhiy konfliktlarning badiiy talqinini tahlil qiladi.

Shuningdek, rus va g'arb adabiyotshunosligida ham psixologizm alohida ilmiy yo'nalish sifatida shakllangan. L.Vygotskiy, M.Baxtin, Z.Freyd, K.Yung singari olimlar psixologik tahlilning nazariy asoslarini ishlab chiqqan bo'lib, ularning qarashlari o'zbek adabiyotshunosligida ham qo'llanilib kelinmoqda. Ushbu nazariy yondashuvlar adabiy matnni nafaqat voqealar majmui sifatida, balki inson ruhiyatining murakkab in'ikosini ifodalaydigan badiiy hodisa sifatida o'rganishga xizmat qiladi.

Mazkur ilmiy qarashlar Nodir Normatov ijodidagi psixologik tasvirni o'rganishda ham asos bo'lib xizmat qiladi. Adibning hikoya va qissalarida inson qalbining murakkab

holatlari, ichki kurashlari, orzu va iztiroblari chuqur badiiy tahlil orqali yoritilgan bo'lib, bu holat adabiyotshunoslikdagi mavjud nazariy fikrlarni amaliy jihatdan boyitadi va takomillashtiradi.

Tadqiqot natijalari. Nodir Normatov ijodining o'ziga xos jihatlaridan biri – unda psixologizmning badiiy-estetik konsepsiyasi chuqur va izchil tarzda shakllanganidir. Yozuvchi asarlarida inson ruhiyati, ichki kechinmalarining eng nozik qirralari nafaqat tasvir obyekti, balki asarning g'oyaviy-mavzuiy markazi sifatida namoyon bo'ladi. Bu holat, avvalo, adibning badiiy tafakkur yo'nalishi, ijtimoiy hayot haqidagi qarashlari, falsafiy dunyoqarashi va estetik maqsadlaridan kelib chiqadi. Normatov nasrida psixologizmning shakllanishiga ta'sir etgan asosiy omillar quyidagicha izohlanadi:

Normatov ijodining asosiy estetik tamoyillaridan biri — realistik tasvirga intilishdir. Yozuvchi real hayot hodisalarini badiiy idrok etar ekan, inson ruhiyatini ularning ajralmas qismi sifatida talqin qiladi. U uchun voqelikning tashqi manzarasini ko'rsatish emas, balki bu manzara bilan inson ongining qanday munosabatda bo'lishini ochish muhimdir. Shu bois, adibning hikoya va qissalarida qahramonlar kechinmalari ko'pincha tashqi voqealar bilan parallel ravishda yoki ularni izohlovchi vosita sifatida beriladi. Masalan, oddiy ijtimoiy vaziyatda sodir bo'layotgan voqea obraz ongida murakkab ruhiy ziddiyatlarga sabab bo'ladi, bu esa asarda psixologik dinamikaning kuchayishiga olib keladi.

Normatov inson ruhiyatidagi tafovutlar, qarama-qarshiliklar, ziddiyatlar, ichki iztiroblar va umidlari orqali jamiyatdagi muammolarni ham ko'rsatadi. Bu jihat o'zbek nasrida psixologik tasvirning an'anaviy chizig'ini davom ettiribgina qolmay, uni zamonaviy adabiy tafakkur darajasiga ko'taradi.

Yozuvchi psixologik tasvirni faqat shaxsning ichki olamiga qaratilgan tahlil bilan cheklamaydi. Uning asarlarida inson ruhiyati har doim kengroq — ijtimoiy, madaniy va axloqiy kontekst bilan bog'liq holda tahlil qilinadi. Qahramonlarning ruhiy iztiroblari ko'pincha jamiyatdagi tengsizlik, qadriyatlar to'qnashuvi, ijtimoiy bosim yoki shaxsiy erkinlik uchun kurash kabi omillar bilan chambarchas bog'liq bo'ladi.

Normatov uchun inson shunchaki ichki olami bilan yashovchi mavjudot emas; u jamiyat bilan o'zaro ta'sirda bo'lgan, ijtimoiy tizim tomonidan shakllantirilgan va shu tizimga ta'sir ko'rsatadigan faol subyektdir. Shu bois yozuvchi obrazlar ruhiyatini tasvirlar ekan, ularning kechinmalarini ijtimoiy muhitdan ajratmaydi, balki har bir psixologik holatni ijtimoiy jarayonlarning natijasi va ularning aks-sadosi sifatida ko'rsatadi. Bu yondashuv psixologizmga chuqur falsafiy mazmun beradi va qahramonlarning individual tajribasini universal insoniy tajriba darajasiga ko'taradi.

Muhokama. Normatov asarlarida psixologik tasvir faqat hissiy kechinmalar darajasida emas, balki chuqur falsafiy tahlil bilan uyg'unlashgan holda namoyon bo'ladi. Oddiy hayotiy voqealar ortida inson mavjudligining asosiy savollari – hayot ma'nosi, axloqiy tanlov, mas'uliyat, orzu va haqiqat o'rtasidagi ziddiyat kabi mavzular turadi. Bu masalalar esa qahramonlarning ichki monologlari, o'z-o'zini tahlil qilish jarayonlari orqali badiiy shaklga keltiriladi.

Ichki monolog — Normatov nasrida psixologik tahlilning eng muhim vositasidir. Qahramonlar o'z hayoti, xatolari, orzu-umidlari haqida fikr yuritadi, o'zini tanqid qiladi yoki oqlaydi, o'z ichki dunyosi bilan muloqotga kirishadi. Bu jarayon orqali o'quvchi nafaqat qahramonning tashqi harakatlarini, balki uning ongida kechayotgan murakkab tafakkur jarayonlarini ham kuzatadi. Ichki monolog, shu ma'noda, voqeani chuqurlashtiradi, obrazga yangi semantik qatlamlar qo'shadi va badiiy matnning ma'naviy-estetik qiymatini oshiradi.

Yozuvchining o'z hayoti, dunyoqarashi va shaxsiy tajribalari ham uning psixologik tasvirga bo'lgan yondashuvini shakllantiruvchi muhim omillardan biridir. Normatov inson hayotining turli bosqichlarini — yoshlik orzularidan to yetuklikdagi mas'uliyat va pushaymonlik holatlarigacha — chuqur kuzatgan va badiiy tahlil qilgan ijodkor sifatida tanilgan. Bu esa uning asarlarida ruhiy holatlarning ishonarliligini ta'minlaydi. Qahramonlar hayoti ko'pincha yozuvchining o'zi guvoh bo'lgan yoki kechirgan tajribalar bilan uyg'unlashgan bo'lib, bu ularning psixologik portretlarini yanada tabiiy, hayotiy va o'quvchiga yaqin qiladi.

Shu tarzda, Nodir Normatov ijodida psixologizmning shakllanishi turli omillarning o'zaro ta'siri natijasidir. Realistik tasvir, shaxs va jamiyat munosabatlarining chuqur tahlili, falsafiy introspeksiya, ichki monolog va biografik tajriba bu jarayonning asosiy manbalaridir. Mazkur yondashuvlar yozuvchining nasrida inson ruhiyatini faqat badiiy tasvir obyekti emas, balki hayot mazmunining asosiy kaliti sifatida ko'rsatishga xizmat qiladi. Shu jihatdan Normatov o'zbek adabiyotida psixologizmning yangi bosqichini yaratgan ijodkor sifatida e'tirof etilishi mumkin.

Nodir Normatov ijodining eng diqqatga sazovor jihatlaridan biri — bu inson ruhiyatini ochishda ichki monolog va introspeksiya (o'z-o'zini tahlil qilish) kabi badiiy-psixologik vositalardan nihoyatda mahorat bilan foydalanishidir. Yozuvchi insonning tashqi harakatlarini tasvirlash bilan cheklanmaydi; u har bir qahramonning ongi, tafakkuri, sezgi jarayonlari va hissiy kechinmalarini chuqur tahlil etadi. Shu tariqa, asarlarda inson ruhiyatining murakkabligi, ziddiyatli tabiati va ko'p qirrali ichki olami tabiiy va ishonarli tarzda ochiladi.

Ichki monolog – bu qahramonning o'z-o'zi bilan suhbat, ongida kechayotgan fikrlar oqimi bo'lib, Normatov ijodida u inson ruhiyatini ochishning eng samarali vositasiga aylangan. Yozuvchi qahramonlarning tashqi nutqidan ko'ra, ularning ichki nutqini, ong ostidagi iztirob va tafakkurlarini ko'rsatishga ko'proq e'tibor qaratadi. Shu orqali u inson ruhiyatining yashirin qatlamlarini ochadi.

Masalan, yozuvchining “Tug'ilimgan bolam” hikoyasida bosh qahramon — yosh ayol og'ir hayotiy sinov qarshisida qoladi. U oilaviy bosim, ijtimoiy qarashlar va o'z vijdoni o'rtasida ichki kurash olib boradi. Asar davomida ayolning ichki monologlari orqali biz uning ruhiy holatini chuqur anglaymiz:

“Men uni dunyoga keltirsam, balki hayotim butunlay o'zgarar. Lekin bu dunyo uni kutyaptimi? Odamlar mehribonmi? Yoki yana bir begunoh yurakni og'riq kutyaptimi?”

Bu monolog orqali qahramonning ruhiy iztiroblari, qo'rquv va umidlari, qarama-qarshi his-tuyg'ulari tabiiy va ishonarli tarzda tasvirlanadi. Shu tarzda ichki monolog voqeaning falsafiy qatlamini ham ochadi — insonning shaxsiy tanlovi va jamiyat qarashlari o'rtasidagi murakkab muvozanatni aks ettiradi.

Introspeksiya — bu qahramonning o'z kechinmalariga ongli tarzda nazar tashlashi, ularni tahlil qilishi jarayonidir. Normatov introspeksiyani nafaqat qahramonning ruhiy kechinmalarini yoritish, balki ularning shaxs sifatida shakllanish jarayonini ko'rsatish uchun ham ishlatadi. Bu usul qahramon ruhiyatidagi o'zgarishlar dinamikasini ochib beradi.

Masalan, yozuvchining “So'nggi maktub” qissasida bosh qahramon — urush faxriysi Otabek hayotining oxirgi kunlarida o'tmishini eslaydi. U o'z xatolarini, qilmishlarini, kechirilgan gunohlarini eslar ekan, chuqur introspeksiyaga sho'ng'iydi:

“Men yillar davomida tinchlikni qadrlashni o'rganmadim. O'tmishimdagi har bir iztirob bugun menga qaytib kelmoqda. Agar yana bir imkon bo'lganida, ehtimol boshqacha yashar edim...”

Bu introspektiv tahlil orqali o'quvchi nafaqat qahramonning o'tmishdagi xatolarini, balki inson hayotidagi pushaymonlik, kechirim, o'z-o'zini anglash kabi universal psixologik holatlarni ham chuqur his qiladi. Normatov introspeksiyaning inson hayotining falsafiy mohiyatini ochish vositasi sifatida qo'llaydi.

Yozuvchi ichki monolog va introspeksiyaning psixologik portret va assotsiativ tafakkur bilan boyitadi. Psixologik portret qahramonning tashqi ko'rinishidagi mayda detallar orqali uning ichki dunyosi haqida tasavvur beradi. Masalan, "Yolg'iz o'yinchi" hikoyasida bosh qahramonning doimiy ravishda derazadan tashqariga qarashi, so'zsiz sukut saqlashi va atrofdagilarga loqayd munosabati uning chuqur izolyatsiya va ichki bo'shlik holatini ifodalaydi.

Assotsiativ tafakkur esa qahramon ruhiyatidagi kechinmalarni tashqi predmet yoki voqealar bilan bog'lash orqali chuqurlashtiriladi. Qahramonning biror tovush, hid yoki manzarani ko'rishi bilan o'tgan hayoti yodiga tushadi, bu esa hissiy qatlamni kuchaytiradi. Masalan, biror eski qo'shiq eshitilganda uning bolalikdagi onasini eslashi, yoki yomg'ir tovushi unga o'tgan muhabbatni eslatishi kabi tafsilotlar ruhiy tasvirni jonlantiradi.

Normatov uchun ichki monolog va introspeksiya oddiy psixologik tasvir vositasi emas – bu asarning falsafiy g'oyasini ochuvchi, uni chuqurlashtiruvchi asosiy badiiy vositadir. Qahramonning o'z-o'ziga bergan savollari, hayot ma'nosi haqida olib borgan ichki suhbatlari orqali adib inson mavjudligining mohiyatini, axloqiy mas'uliyat va tanlovlarning og'irligini ko'rsatadi. Shu sababli, bu usullar Normatov nasrida faqat personaj ruhiyatini emas, balki asarning umumiy falsafiy strukturasi ham belgilaydi.

Nodir Normatov nasrida inson obrazining badiiy mukammalligi nafaqat uning tashqi faoliyatida, balki eng avvalo ichki kechinmalari, hissiy holatlari, ziddiyatlari va ruhiy iztiroblarining chuqur tahlili orqali namoyon bo'ladi. Adib uchun qahramonning hayotiy yo'li – bu nafaqat ijtimoiy jarayonlar bilan belgilanadigan tashqi harakatlar majmui, balki insonning ichki olamidagi kurashlar, iztiroblar va qarorlar yig'indisidir. Shu bois uning hikoya va qissalarida ruhiy kechinmalar tasviri markaziy o'rinni egallaydi va badiiy matnning mazmuniy-estetik asosini tashkil etadi.

Normatov asarlarida qahramonlar deyarli har doim muhim hayotiy tanlov qarshisida turadilar. Bu tanlovlar ularning tashqi hayotini belgilab qo'ygandek, ichki dunyolarini ham tubdan o'zgartiradi. Qahramon ruhiyatida kechayotgan kurash, ikkilanma va ichki dialoglar ularning inson sifatidagi mohiyatini ochib beradi.

Masalan, "Yolg'iz onaning duosi" hikoyasida bosh qahramon – Zulfiyaxon turmushning og'ir sinovlari, oilaviy yetimlik va jamiyatdagi beparvolik tufayli chuqur iztirob chekadi. U farzandlari kelajagi uchun kurashar ekan, ichida ikki kuch – umidsizlik va sabr – to'qnashadi:

"Har kuni tongda uyg'onib, yana bir bor hayotimni ko'zdan kechiraman. Balki xatolarim uchun jazo shu bo'lsa kerak... Ammo bu bolalar nima aybdor? Ular hammening orzularim emasmi?"

Bu ruhiy iztirob obrazni yanada insoniy, samimiy va ko'p qirrali qiladi. O'quvchi uni nafaqat ko'rgan yoki eshitgan

inson sifatida, balki ichki iztiroblari orqali tanish, yaqin odam sifatida qabul qiladi.

Normatov ruhiy holatni faqat fikr yoki ichki monolog orqali emas, balki hissiyotlar, sezgilar va tana holati orqali ham ifodalaydi. Bu usul obrazni yanada jonli va tabiiy qiladi. Masalan, "Sokin kecha" hikoyasida bosh qahramonning ichki bo'shligi va izolyatsiyasi faqat so'zlar orqali emas, uning harakatlari orqali ham ko'rsatiladi:

"U deraza yonida uzoq turdi. Shamol barglarni uchirayotganini kuzatdi. Yuragi nimanidir yo'qotgandek g'ash edi, lekin nimani – bilmasdi"

Bu yerda hech qanday ochiq psixologik tahlil yo'q, ammo tasviriy detallar orqali qahramonning ichki holati chuqur seziladi. Sezgi, mimika va atrof muhit bilan aloqasi orqali ruhiy kechinmalar yanada chuqurroq ifodalanadi.

Nodir Normatov asarlarida voqealar rivoji bilan obrazlarning ichki dunyosi ham o'zgaradi. Bu uslub qahramon ruhiyatining dinamikasini ko'rsatadi va ularning rivojlanish yo'lini tasvirlaydi. Masalan, "So'nggi iztirob" qissasida bosh qahramon dastlab o'zini jamiyatdan ajratilgan, befoydali inson sifatida his qiladi. Ammo asar davomida hayotga bo'lgan qarashlari o'zgaradi, u o'z xatolarini anglaydi va kechirim so'rashi zarurligini tushunadi. Uning ichki dunyosidagi bu transformatsiya quyidagi monolog orqali ochiladi:

"Men har doim boshqalarni aybladim, ammo hech qachon o'zimga nazar tashlamadim. Endi esa tushundim – eng katta dushmanim o'zim edim..."

Bu ruhiy o'zgarish jarayoni qahramon obrazini faqat voqealar zanjiridagi ishtirokchi emas, balki o'suvchi, fikrluvchi, o'zini anglatayotgan inson sifatida namoyon qiladi.

Normatov ruhiy kechinmalar tasvirini faqat individual darajada emas, balki falsafiy umumlashmalar darajasiga ko'taradi. Qahramonlarning iztiroblari, umidlari va pushaymonliklari orqali u inson hayoti, taqdir, axloqiy tanlov, kechirim va muhabbat kabi abadiy mavzularni yoritadi. Masalan, "Ketma" hikoyasida sevgi va fidoyilik masalasi oddiy hissiy voqea sifatida emas, balki inson mavjudligining mohiyati sifatida talqin qilinadi:

"Ba'zan sevgi – qolish emas, ketishdir. Ba'zan mehr – so'z aytish emas, sukut saqlashdir. Biz buni kech tushunamiz, lekin tushungan paytimizda ham yurak hali urib turadi."

Bunday tasvirlar ruhiy kechinmani keng ijtimoiy va falsafiy mazmun bilan bog'laydi, obrazni insoniyat tajribasining timsoliga aylantiradi.

Nodir Normatov hikoya va qissalarida ruhiy kechinmalar tasviri shunchaki obrazlarning hissiy holatini ko'rsatish emas, balki ularning mohiyatini ochish, shaxsiyatini shakllantirish, badiiy g'oyani chuqurlashtirish va falsafiy qatlam yaratish vositasidir. Izitirob, qo'rquv, umid, pushaymonlik, muhabbat va kechirim kabi insoniy holatlarning tasviri orqali yozuvchi o'quvchini qahramon bilan birga o'ylashga, birga yashashga undaydi. Shu bilan birga, bu kechinmalar jamiyat, axloq va hayot haqidagi keng falsafiy mushohadalar bilan bog'lanadi. Natijada Normatov nasri inson qalbining eng nozik qatlamlarini ochuvchi chuqur psixologik adabiyot namunasi sifatida ajralib turadi.

1-jadval. Nodir Normatov hikoya va qissalarida psixologizm ifodasi

№	Asosiy psixologik mavzu	Ichki konflikt mazmuni	Psixologik jarayon bosqichlari	Badiiy ifoda vositalari	Badiiy natija va ahamiyati
1	Onalik, mas'uliyat va jamiyat qarashlari	Vijdon bilan tashqi ijtimoiy bosim to'qnashuvi	O'zini ayblash → iztirob → tanlov → ruhiy ozodlik	Ichki monolog, introspeksiya	Qahramon o'z qarorini ongli ravishda qabul qilib, ichki muvozanatga erishadi.
2	O'tmish bilan hozirgi hayot to'qnashuvi	Pushaymonlik va kechirim zarurati	Xotiralar → introspeksiya → o'zini anglash → kechirim	Ong oqimi, retrospeksiya, ichki dialog	Shaxs o'z xatolarini tan olib, yangi hayot bosqichiga tayyor bo'ladi.

3	Yolg'izlik va izolyatsiya	Jamiyatga begonalik hissi bilan ichki ehtiyoj ziddiyati	Sukut → izolyatsiya → tushunish → ijtimoiy aloqa izlash	Psixologik portret, detallar	Inson o'zini jamiyat bilan bog'lash orqali ma'naviy barqarorlik topadi.
4	Ma'nosizlik va hayot mohiyati	Ichki bo'shliq bilan yashash istagi to'qnashuvi	Tushkunlik → izlanish → o'zini anglash → maqsad topish	Assotsiativ tafakkur, hissiy tafsilot	Hayotdagi oddiy hodisalarda yangi ma'no topiladi.
5	Muhabbat va fidoyilik	Shaxsiy hislar bilan boshqa inson baxti o'rtasidagi ziddiyat	Qaror qabul qilish → ichki kurban → anglash	Ichki monolog, falsafiy mushohad	

Nodir Normatov ijodida psixologizm — bu faqatgina tasviriy uslub yoki badiiy bezak emas, balki asarning g'oyaviy-falsafiy mazmunini belgilovchi asosiy omildir. Uning hikoya va qissalarida inson qalbining eng nozik qatlamlari, ong ostidagi jarayonlar, kechinmalar, iztiroblar, orzular va qarama-qarshiliklar chuqur tahlil qilinadi. Bu tahlil esa voqealar rivojidan ko'ra ko'proq qahramonlarning ichki dunyosiga, ularning tafakkur oqimi va ruhiy evolyutsiyasiga e'tibor qaratish orqali amalga oshiriladi.

Xulosa. Adib asarlarida psixologizm quyidagi xususiyatlar bilan ajralib turadi: birinchidan, insonning individual ruhiy olamini ijtimoiy va madaniy omillar bilan chambarchas bog'liq holda tasvirlash; ikkinchidan, qahramonlarning ichki nutqi, introspeksiya va ong oqimi orqali ularning fikrlash jarayonini ko'rsatish; uchinchidan, psixologik portret, assotsiatsiya, detallar va hissiy belgilar orqali hissiy holatlarni tabiiy va ishonarli tarzda ifodalash.

Nodir Normatov uchun inson faqat tashqi harakatlarning subyekti emas, balki murakkab ichki dunyoga ega bo'lgan mavjudotdir. Shu sababli, u qahramonlarning hayot yo'lini faqat ijtimoiy sharoit bilan emas, balki ularning ichki kechinmalari, axloqiy tanlovlari, vijdon azobi, pushaymonlik, umid va sevgi kabi hissiy jarayonlar bilan izohlaydi. Bu yondashuv yozuvchining nasrini chuqur falsafiy mazmun bilan boyitadi va uni inson mohiyatini anglash yo'lidagi badiiy izlanish darajasiga ko'taradi.

Xulosa qilib aytganda, Nodir Normatov hikoya va qissalaridagi psixologizm o'zbek nasrida inson ruhiyatini o'rganishning yangi bosqichini ifodalaydi. Bu jihat uning asarlarini nafaqat badiiy-estetik nuqtayi nazardan, balki falsafiy va ijtimoiy tafakkur manbai sifatida ham qimmatli qiladi. Shu bois, Normatov ijodidagi psixologik tahlil zamonaviy o'zbek adabiyotining yetakchi tendensiyalaridan biri sifatida baholanishi mumkin.

ADABIYOTLAR

1. Karimov A. O'zbek adabiyotida psixologizm masalasi. – Toshkent: Fan; 2010. – 215 b.
2. Karimova D. Nasrda ichki monolog va introspeksiya. – Adabiyot va san'at jurnali. 2022;3(4):45–52.
3. Normatov N. Bisot: Qissalar va hikoyalar. – Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi Adabiyot va san'at nashriyoti; 2012. – 448 b.
4. Normatov N. Ismoil tog'aning tarozisi. – Toshkent: Sharq; 1987.
5. Normatov N. Jarlikdan qushlar uchdi. – Toshkent: Adabiyot va san'at nashriyoti; 1986.
6. Normatov N. Ko'hitang hikoyalari. – Toshkent: Yosh gvardiya; 1977.
7. Qodirova N. Psixologizmning badiiy-estetik mohiyati. – TDIU Ilmiy xabarleri. 2021;2(1):101–109.
8. Rahmonov B. Zamonaviy o'zbek nasrida inson omili. – Samarqand: SamDU nashriyoti; 2019. – 198 b.
9. Saidov U. Badiiy psixologizm va tasvir usullari. – Toshkent: Akademnashr; 2021. – 156 b.
10. Suyunov O. O'zbek nasrida zamonaviy psixologik tasvirning rivoji. – Filologiya fanlari jurnali. 2020;5(2):77–84.